

Reintegracja społeczna rodzin doświadczających kryzysu izolacji penitencjarnej

Social reintegration of families experiencing the crisis of penitentiary isolation

Wprowadzenie

Intensywne zmiany spowodowane izolacją penitencjarną rodzica powodują liczne przeobrażenia w strukturze rodziny. Te zmiany w sposób zarówno bezpośredni, jak i pośredni wpływają na każdego członka rodziny, co w konsekwencji może prowadzić do zmian w ogólnej strukturze rodziny i wzajemnym zrozumieniu, a co za tym idzie, w relacjach wewnątrzrodzinnych – co jest cechą rodziny w ujęciu systemowym. „Członkowie rodziny wchodzą ze sobą w interakcje w zależności od określonych układów, determinowanych przez zachodzące transakcje. Układy te, chociaż nie są jawne lub otwarcie widoczne, formują całościową strukturę rodziny. w konsekwencji rodzina jest strukturą niesprowadzalną do sumy poszczególnych części, tj. członków rodziny, lecz stanowi dynamiczny system kształtowany przez wzajemne interakcje” (Chańko- Kraszewska 2018).

Niejednokrotnie rodziny doświadczające izolacji penitencjarnej nie mają możliwości wchodzenia w interakcje, komunikowania się i pracy nad relacjami, tak jak to było przed uwięzieniem. Zatem system rodzinny, w jakim funkcjonują członkowie rodziny, doświadczający izolacji, może generować wiele zmian behawioralnych i dysfunkcyjnych, co znacznie utrudnia funkcjonowanie i porozumiewanie się. Warto podkreślić dwa obszary: jednostkowy i rodzinny. Jeśli mówimy o jednostce-osadzonym,

to jak zauważa Brunon Hołyst, „człowiek, który zrzędzeniem losu znajdzie się w środowisku dewiacyjnym, zwłaszcza w okresie dzieciństwa czy dorastania, sam z czasem staje się dewiantem. Brak wzmocnień pozytywnych, troski, wiary, poczucia bezpieczeństwa, czy w końcu miłości, ze strony osób znaczących, prowadzi do zaniedbań emocjonalnych dzieci i może skutkować zaburzeniami we wszystkich sferach funkcjonowania jednostki (Hołyst 2009, s. 144).

Drugi aspekt – aspekt rodzinny – odgrywa fundamentalną rolę w procesie wsparcia zarówno osadzonego, jak i pozostałych członków przebywających w środowisku wolnościowym. Każdego dnia rodzina osadzonych mierzy się z wieloma trudnymi sytuacjami. Najbardziej zatrważającym zjawiskiem jest zjawisko stygmatyzacji, odrzucenia, wykluczenia przez najbliższe otoczenie, grupy sąsiedzkie, czy środowisko lokalne.

G.B. Link i J.C. Phelan w swojej pracy *Conceptualizing stigma* twierdzą, że o zjawisku stygmatyzacji możemy mówić wtedy, kiedy współlistnieją powiązane z sobą elementy, takie jak:

- etykietowanie, czyli identyfikacja i nazywanie niektórych istotnych społecznych różnic,
- stereotypizacja, a więc powiązanie różnic społecznych ze stereotypami,
- oddzielenie „nas” od „nich” na podstawie utworzonych stereotypów (czyli zwiększenie dystansu społecznego),
- utrata statusu społecznego i dyskryminacja, których doświadcza osoba napiętnowana.
- Wykluczenie społeczne, marginalizacja mogą się przejawiać m.in. przez:
 - „wykluczenie z aktywności zawodowej, prowadzące do bezrobocia;
 - wykluczenie z konsumpcji, prowadzące do niedostatku i ubóstwa;
 - wykluczenie ze społeczności normalnych, przyczyniające się do samotności i izolacji;
 - wykluczenie z mechanizmów wpływu i władzy, czyli marginalizacja kulturowa i społeczna” (Dyduch, Grzywa 2009, s. 263).

Dlatego też, aby przeciwdziałać zjawisku marginalizacji zarówno osadzonych, jak i ich rodzin w środowisku, niezbędne jest prowadzenie wielowymiarowych działań o charakterze profilaktyczno-edukacyjnym z uwzględnieniem czynników, jakie mają wpływ na prawidłowe funkcjonowanie rodziny: Wśród takich czynników wyróżnić możemy:

1. Budowanie relacji w środowisku lokalnym.
2. Czas poświęcony na wzajemne budowanie relacji wewnątrzrodzinnych.

3. Kompetencje wychowawcze i aktywność społeczno-kulturowa w środowisku.
4. Zasady moralne (nieocenianie przez pryzmat jednego błędu).
5. Właściwa organizacja codziennego życia rodzinnego.

Powyższe obszary są tożsame z współczesnymi czynnikami prawidłowego funkcjonowania rodziny i w sposób jednoznaczny wskazują, jakie działania sprzyjają temu funkcjonowaniu. Biorąc pod uwagę specyfikę codzienności rodzin doświadczających izolacji penitencjarnej, można stwierdzić, że nie wszystkie działania są możliwe do zrealizowania, np. ilość czasu wolnego spędzanego wspólnie w rodzinie. Ten czas jest mocno ograniczony m.in. przez harmonogram widzeń w jednostce i izolacyjny system odbywania kary, ale za to ten czas podczas widzeń może być wspólnie spędzony i owocować w pozytywne zmiany w obszarze relacji.

Biorąc pod uwagę specyfikę pracy z osadzonymi, ich rodzinami i indywidualnymi uwarunkowaniami i losami, szczególnie warto zwrócić uwagę na następujące obszary wsparcia wolnościowego – reintegracyjnego:

- odbudowanie więzi wewnątrzrodzinnych,
- wzmocnienie relacji pomiędzy dziećmi,
- aktywizowanie społeczno-zawodowe,
- podniesienie kwalifikacji i kompetencji zawodowych poprzez m.in. udział w kursach doszkalających i podnoszących kwalifikacje zawodowe lub też ich nabywanie od podstaw,
- wzmacnianie poczucia własnej wartości i wiary we własne możliwości,
- praca nad relacjami wewnątrzrodzinnymi już w trakcie osadzenia,
- poradnictwo specjalistyczne,
- konsultacje psychologiczne, doradztwo zawodowe, terapeutyczne.

Powyższe formy wsparcia reintegracyjnego mają również podstawę prawną w postaci ogólnych zasad udzielania pomocy osadzonym opuszczającym jednostki penitencjarne, które reguluje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 września 2015 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej (Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 września 2015 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej).

W oparciu o § 30 ust. 1 Rozporządzenia, występując o pomoc postpenitencjarną, osadzeni mogą się ubiegać o następujące formy wsparcia:

- wsparcie w procesie poszukiwania miejsca zamieszkania,
- czasowa dopłata do kosztów utrzymania lokalu mieszkaniowego,

- poradnictwo prawne,
- uczestnictwo w kursach i szkoleniach zawodowych podnoszących kwalifikacje,
- uczestniczenie w programach podnoszących kompetencje społeczne, mających na celu przeciwdziałanie czynnikom kryminogennym, a zwłaszcza przemocy, w tym przemocy w rodzinie oraz uzależnieniom,
- pomoc rzeczowa w postaci: żywności, odzieży, bielizny, obuwia, środków higieny osobistej, biletów komunikacji miejskiej, leków,
- pomoce naukowe, dydaktyczne, książki i materiały biurowe, niezbędne przedmioty wyposażenia domowego lub inne przedmioty użytku osobistego ułatwiające funkcjonowanie społeczne w miejscu zamieszkania lub pobytu, zwłaszcza dla osób niepełnosprawnych, materiały, narzędzia i wyposażenie niezbędne do uczestnictwa w szkoleniu zawodowym, wykonywania wyuczonego zawodu albo prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek (RPO 2015, s. 3–4).

Oprócz wyżej wymienionych, wybranych form wsparcia postpenitencjarnego, istotę przygotowania do życia wolnościowego pełni readaptacja społeczna, która jest elementem procesu reintegracji. Readaptacja to proces „ponownego przystosowania jednostki do czynnego i samodzielnego życia, wyrażającego się w pełni ról społecznych związanych z podstawowymi sferami i płaszczyznami ludzkiej egzystencji” (Ambrozik 2007, s. 182). Zatem w związku z pojawieniem się nowej sytuacji i nowych wyzwań wizja przyszłości dla osadzonych jest raczej trudna, niewiadoma, a niekiedy nawet zatrważająca (Ciosek 2003, s. 302–304). Jak pisze A. Kieszkowska (2003, s. 3), „sytuacja, w jakiej znajduje się skazany po opuszczeniu zakładu karnego, spowodowana jest zmianami w osobowości więźnia i jego sytuacji życiowej, będących następstwem izolacji”. Autorka wskazuje na następujące czynniki wywołujące stan opresyjnej sytuacji przymusowej:

„wpływ uwarunkowań życia zbiorowości globalnej na pełnienie przez dozorowanego pozytywnych ról społecznych (np. bezrobocie może utrudniać osobie dozorowanej pełnienie roli społecznej);

wpływ zmiany ról społecznych na osobowość skazanego. Więzień opuszczający zakład karny stoi przed koniecznością znalezienia pracy i niejednokrotnie zdobycia nowego zawodu. Nawarstwiający się problemy związane z podjęciem nowych ról społecznych mogą powodować u osoby poddanej próbie poczucie bezradności oraz powstanie stanu agresywno-lękowego;

wpływ ponownego podziału ról społecznych – niejednokrotnie środowisko rodzinne nie akceptuje osoby skazanego, który stoi przed koniecznością nawiązania nowych więzi rodzinnych” (Kieszkowska 2003, s. 3).

Powyższe problemy, z jakimi mierzą się osadzeni, w sposób bezpośredni wpływają również na ich rodziny w środowisku – co w konsekwencji wymaga profesjonalnego wsparcia.

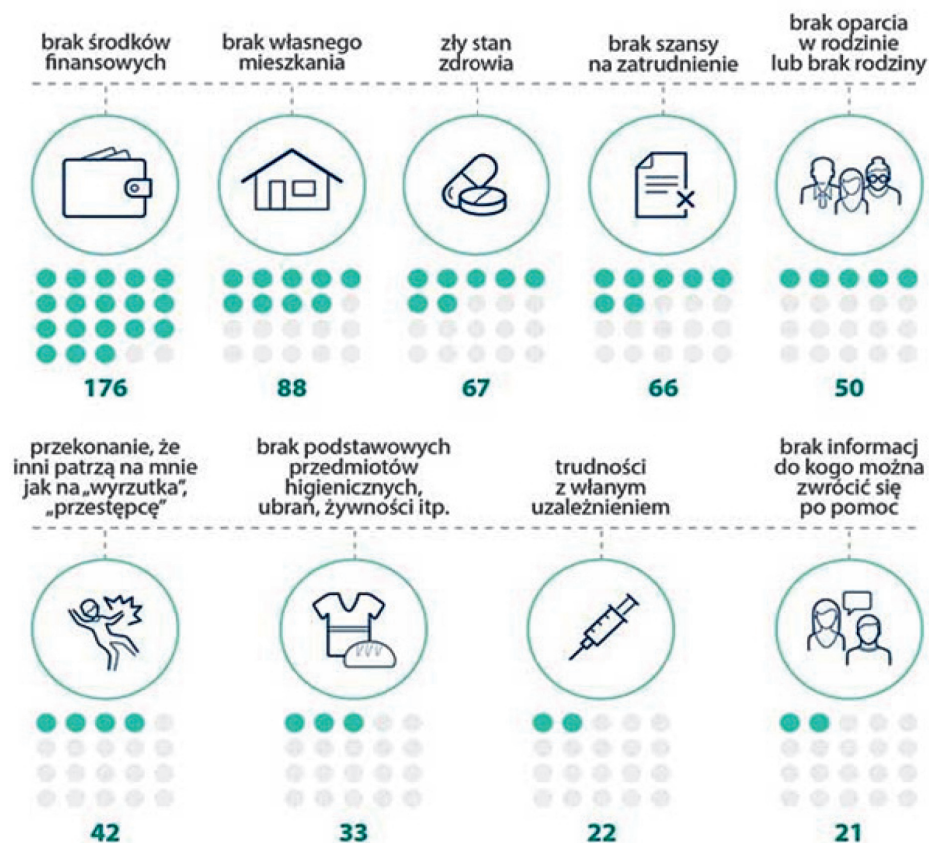
Wybrane problemy readaptacyjne rodzin doświadczających izolacji penitencjarnej

Jednym z podstawowych problemów, które utrudniają proces readaptacji społecznej osadzonych i ich rodzin w środowisku wolnościowym, jest m.in. brak długofalowego wsparcia, czego konsekwencją może być powrót jednostki penitencjarnej. Zgodnie z danymi Najwyższej Izby Kontroli, „powrót do przestępstwa wynika najczęściej z problemów ze znalezieniem pracy, złych warunków lokalowych i materialnych oraz wykluczającego społecznie ostracyzmu. Stąd niezbędność pomocy postpenitencjarnej i konieczność zacieśnienia współpracy ośrodków pomocy społecznej z innymi instytucjami działającymi w tym zakresie (NIK, 2019).

Dodatkowo z raportu wynika, że „OPS rzadko planują pomoc kompleksową i wielokierunkową, w tym specjalistyczną, wyjąwszy plany wobec osób, które podpisały kontrakty socjalne. W opinii NIK nieokreślanie w opracowanych planach pomocy celów, zarówno głównego jak i szczegółowych, wskaźników ich realizacji oraz skonkretyzowanych działań może utrudniać, a nawet uniemożliwiać mobilizowanie podopiecznych do podejmowania wysiłków na rzecz zmiany statusu. Nierzadko osoba zwolniona po uzyskaniu jednorazowego wsparcia finansowego czy rzeczowego nie kontaktuje się więcej z OPS. Ok. 40% z nich ze wsparcia korzystało tylko jeden raz. Jednorazowe korzystanie ze wsparcia uniemożliwia gruntowną pomoc” (NIK, 2019).

Biorąc pod uwagę powyższe uwagi, warto wskazać problemy, z jakimi najczęściej mierzą się osoby opuszczające jednostki penitencjarne, które w znaczny sposób wpływają na ograniczone możliwości readaptacyjne w środowisku i pełne uniezależnienie.

Rysunek 1. Najistotniejsze problemy osób po opuszczeniu zakładów karnych (badanie ankietowe NIK)



Źródło: NIK (2019).

Analizując powyższe dane, wyraźnie można zauważyć, że w celu umożliwienia procesu readaptacji niezbędne jest zapewnianie interdyscyplinarnego wsparcia instytucjonalnego. Konieczne jest wsparcie w zakresie:

- znalezienia schronienia, zwłaszcza dla osób zagrożonych kryzysem bezdomności, np. domy pomocy postpenitencjarnej, mieszkania chronione,
- zatrudnienia,
- wsparcia w zakresie doradztwa zawodowego, prawnego, psychologicznego i terapeutycznego,

- podniesienia kwalifikacji zawodowych i nabycia nowych kompetencji,
- profesjonalnego poradnictwa w zakresie wypełniania ról rodzicielskich.

To tylko wybrane obszary wsparcia, które powinny być realizowane, aby proces readaptacji społecznej rodzin mógł mieć miejsce i przede wszystkim mógł być skuteczny.

Formy oddziaływań reintegracyjnych na rzecz rodzin doświadczających izolacji penitencjarnej

Rodzina stanowi najważniejszy wymiar więzi społecznych. To podstawowa komórka społeczna, dzięki której proces readaptacji jest możliwy. Warto nadmienić, że Kodeks karny wykonawczy w art. 105 § 1 daje osobom przebywającym w warunkach izolacji więziennej prawo do kontaktów i utrzymywania więzi z rodziną i osobami bliskimi przez widzenia, korespondencję, rozmowy telefoniczne, paczki, przekazy pieniężne, a w uzasadnionych wypadkach, za zgodą dyrektora zakładu karnego, również przez inne środki łączności (Kodeks karny wykonawczy).

Zdając sobie sprawę, że w obliczu izolacji penitencjarnej raczej niemożliwe jest utrzymanie środowiska wychowawczego tworzonego poprzez poszczególnych członków rodziny, gdzie każdy indywidualnie wnosi wiele wartości i wzorców, co jest fundamentem trwałości i sprawdzianem człowieczeństwa. Dlatego warto podkreślić istotę szeregu działań opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez placówki wsparcia wolnościowego tj. np. Małopolskie Stowarzyszenie Probacja. Wśród działań prowadzonych przez Stowarzyszenie na rzecz rodzin doświadczających izolacji penitencjarnej wymienić można:

- Rodzina Razem. Centrum Dzieci i Rodzin to projekt, którego celem jest „przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i marginalizacji osób, których członek rodziny odbywa karę pozbawienia wolności, ze szczególnym uwzględnieniem dzieci i młodzieży. Prowadzone działania mają zarówno charakter bezpośredni i są skierowane do osób doświadczających marginalizacji ze względu na osadzenie członka rodziny, jak i pośredni – ukierunkowany na uwrażliwienie grup zawodowych pracujących z dziećmi osób osadzonych oraz zwrócenie uwagi na potrzeby tych dzieci wśród ogółu społeczeństwa” (Rodzina Razem, 2023).
- „Mama, tata, teatr i Ja” – w ramach projektu „osadzeni rodzice przez kilka miesięcy przygotowują się do wystawienia spektaklu z okazji Świąt Bożego Narodzenia. Następnie odbywa się wyjątkowe widzenie rodzinne podczas którego osadzeni rodzice na moment przenoszą się do wioski

Św. Mikołaja, a sami zamieniają się w elfy, czarownice, postacie z bajek, aby na twarzach swoich najbliższych wywołać uśmiech”.

- „Poczytaj mi” – to projekt przeznaczony dla „rodziców przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych, którzy pomimo izolacji penitencjarnej pragną utrzymać więź emocjonalną ze swoimi dziećmi. Beneficjentem projektu są dzieci osadzonych rodziców w wieku od 0–18 lat (w zależności od wieku dziecka rodzic czyta odpowiednio dobraną pod względem wieku bajkę/opowiadanie). Nagrania realizowane są na terenie jednostek penitencjarnych. Montaż i udźwiękowienie nagrań, grafika komputerowa okładek oraz wysyłka nagrań do rodzin skazanych dokonywana jest w siedzibie Małopolskiego Stowarzyszenia Probacja” (Rodzina Razem, 2023).

Wszystkie powyższe przykłady odgrywają istotną rolę w procesie zabezpieczenia potrzeb w obrębie struktury, jaką jest rodzina. Warto nadmienić, że działanie te w sposób bezpośredni wpływają na funkcje wychowania w danej rodzinie – nawet rodzinie, która chwilowo doświadcza rozłąki. I tak, np. M. Przetacznik-Gierowska i Z. Włodarski (2002, s. 119) podali następującą klasyfikację wspólnych funkcji wychowania w rodzinie:

1. Rodzina zaspokaja podstawowe biologiczno-zdrowotne i psychologiczne potrzeby dziecka, koncentrując się na rodzaju niepełnosprawności oraz kształtuje i pomaga realizować nowe potrzeby poznawcze, emocjonalne, społeczne i duchowe.
2. Rodzina przekazuje dziecku dorobek kulturowy społeczeństwa, a także pośredniczy w nadawaniu przez dziecko znaczenia przedmiotom, zjawiskom, sytuacjom z otoczenia.
3. Rodzice i inni członkowie rodziny dostarczają dziecku modeli osobowych i wzorów zachowań w konkretnych sytuacjach życia codziennego.
4. Rodzice i inni członkowie rodziny przekazują dzieciom określony system wartości i norm społecznych, które zwłaszcza w przypadku niepełnosprawności stanowią podstawę poczucia sensu życia i przydatności w społeczeństwie.
5. Rodzina stanowi teren socjalizacji dziecka: przyjmowania przez nie zadań i obowiązków wykraczających poza jego osobiste potrzeby i interesy, współdziałania w grupie, pełnienia ról społecznych, ale uwzględniający rodzaj niepełnosprawności.

6. Rodzina jest dla dziecka polem doświadczalnym, na którym wypróbowuje ono swe siły i możliwości, znajdując oparcie i punkt odniesienia w rodzicach i innych członkach rodziny, gdzie na ich wsparcie, radę i pomoc dziecko może zawsze liczyć (za: Śledzianowski 1997, s. 27).

Traktując rodzinę jako system, jako całość należy przyjąć, że „jakikolwiek zaburzenie, utrudniające rodzinie realizację którejś z podstawowych funkcji, może powodować przejściową lub dłuższą niewydolność ogólnego jej funkcjonowania, czyli dysfunkcjonalność”. Przykładem takiej dysfunkcyjności może być właśnie odbywanie kary pozbawienia wolności. Stąd też profesjonalizacja działań i oferowanie wsparcia zarówno dla osoby skazanej, jak i najbliższych jest priorytetem, który może mieć wpływ na kształtowanie dalszych relacji wewnątrzrodzinnych po zakończeniu wyroku. Wsparciem dla rodziny wartym podkreślenia może być też kontakt z pracownikiem socjalnym, który poprzez swoje działania kieruje się przede wszystkim dobrem klienta jego usamodzielnieniem i przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu. Praca socjalna z rodziną powinna opierać się przede wszystkim na:

- „pedagogizacji rodziców” – od uczenia podstawowych czynności dnia codziennego, po przygotowywanie do zajęć szkolnych aż do poradnictwa rodzinnego w zakresie przeciwdziałania konfliktom w rodzinie i przeciwdziałania przemocy oraz unikania uzależnień,
- pomocy w załatwianiu spraw urzędowych,
- kierowaniu na kursy podnoszące kwalifikacje zawodowe, terapie specjalistyczne, czy do grup samopomocy,
- wspieraniu chorych,
- pośrednictwie w zdobywaniu wiedzy, organizowaniu pomocy sąsiedzkiej,
- aktywizowaniu liderów lokalnych do wspierania konkretnych środowisk,
- poszukiwaniu pomocy w ofercie organizacji pozarządowych,
- organizowaniu wypoczynku dla dzieci,
- nawiązywaniu kontaktów z dalszą rodziną w celu wspólnego przezwyciężania trudnej sytuacji rodziny,
- kierowaniu dzieci do świetlicy środowiskowej (względnie organizowanie tej formy wspierania),
- współpracy z kuratorem sądowym; sądem rodzinnym i opiekuńczym” (Porąbaniec 2019, s. 93).

Zatem priorytetowym działaniem (zatwierdzonym w Nicei przez Radę Europy), mającym na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu m.in. w wyniku kryminalnej przeszłości, jest:

- „ułatwianie dostępu do zatrudnienia oraz środków, praw, dóbr i usług,
- zapobieganie ryzyku wykluczenia,
- pomoc ludziom najbardziej zagrożonym ubóstwem i wykluczeniem społecznym,
- mobilizacja wszystkich właściwych instytucji i partnerów społecznych do działania na rzecz integracji społecznej (Ciechoński 2000).

Powyższe działania w sposób jednoznaczny wskazują na działania mające na celu usprawnienie funkcjonowania rodzin doświadczających kryzysu izolacji penitencjarnej w środowisku. W sytuacji uwięzienia dochodzi do wielu negatywnych konsekwencji zarówno dla osadzonego, jak i jego bliskich. Każda rodzina jest inna pod względem integralnym i doświadcza różnych problemów, co jest wynikiem wcześniej zbudowanych relacji bądź ich braku. Aby jednak zminimalizować negatywne konsekwencje uwięzienia i destrukcyjny wpływ izolacji na każdego członka rodziny, warto podjąć próbę skorzystania z oferowanych form wsparcia specjalistycznego, co może zminimalizować obawy związane z ponownym funkcjonowaniem w środowisku wolnościowym.

Podsumowanie

Problem uwięzienia rodzica jest problemem całej rodziny. To czas wielu zmian, trudności, poszukiwania nowych rozwiązań w codziennym funkcjonowaniu, to mierzenie się z wieloma trudnościami, np. stygmatyzacją, ocenianiem, wykluczeniem społecznym. W niesieniu profesjonalnego wsparcia zarówno dla osadzonych, jak i ich rodzin fundamentalną rolę pełnią holistyczne działania pomocowe i korzystanie ze specjalistycznych metod, technik i narzędzi badawczych, co wpływa na poprawę jakości życia i zmianę dotychczasowych postaw. „Rodzina stanowi z reguły najważniejsze i często jedyne oparcie dla więźniów i byłych skazanych. Aby trwać, istnieć i rozwijać się musi posiadać więź. Wiąż rodzinna jest szczególnym rodzajem więzi społecznej stanowiącej jedną z podstawowych zmiennych procesu resocjalizacji skazanych. Kara pozbawienia wolności nie może odbywać się kosztem zrywania więzi łączącej skazanych z rodziną, gdyż więź ta leży u podstaw życia tej rodziny, przesądza o jego integracji lub dezintegracji i niejednokrotnie stanowi o skuteczności wszelkich oddziaływań penitencjarnych. Rozluźnienie

bądź zerwanie więzi powoduje trudności w odnalezieniu się w społeczeństwie po opuszczeniu zakładu karnego” (Rzeczpospolita, 2015).

Aby przeciwdziałać owym trudnościom, konieczne są działania profilaktyczne i uświadamianie społeczności lokalnym, jakie konsekwencje niesie odrzucenie, stygmatyzacja, marginalizacja i ocenianie człowieka w kategorii jednej roli – roli przestępcy. Tylko takie działania o charakterze globalnym mogą wpłynąć na zmianę świadomości i zrozumienie, że każdy człowiek zasługuje na wsparcie, pomoc i drugą szansę.

Streszczenie

Uwięzienie członka rodziny – rodzica to jedno z najbardziej traumatycznych wydarzeń w życiu rodziny. Niemożność uczestniczenia w codziennym życiu, dzielenia się problemami i wzajemnego wspierania może mieć poważne konsekwencje w przyszłości zarówno dla osadzonego, jak i jego bliskich. Rodzina pełni fundamentalną rolę w codziennym funkcjonowaniu człowieka. Osadzenie członka rodziny wiąże się często z tym, że rodzina przebywająca na wolności również odbywa karę, pomimo braku jakiegokolwiek winy. Celem niniejszego artykułu jest wskazanie roli rodziny w procesie readaptacji społecznej, zwrócenie uwagi na problemy, z jakimi mierzą się rodziny osób osadzonych w codziennym funkcjonowaniu, oraz pokazanie form wsparcia postpenitencjarnego – instytucjonalnego w środowisku wolnościowym.

Słowa kluczowe: izolacja penitencjarna, reintegracja, rodzina, wsparcie

Abstract

The imprisonment of a family member – a parent is one of the most traumatic events in the life of a family. The inability to participate in everyday life, share problems and support each other can have serious consequences in the future for both the prisoner and his relatives. The family plays a fundamental role in

everyday human functioning. Detention of a family member often means that the free family is also serving a sentence, despite the lack of any guilt. The purpose of this article is to indicate the importance of the process of social readaptation in the social re-functioning of people experiencing penitentiary isolation and to draw attention to the problems faced by the families of prisoners.

Keywords: prison isolation, reintegration, family, support

Bibliografia

- Ambrozik, W. (2007), Czynniki społecznej readaptacji byłych przestępców. W: B. Urban, J. Stanik (red.), *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Chańko-Kraszewska, A. (2018), Rodzina w percepcji i ocenie osób odbywających karę pozbawienia wolności, *Resocjalizacja Polska*, 15.
- Ciechoński, J. (2000), Strategia integracji społecznej Unii Europejskiej, *Polityka Społeczna*, 11/12.
- Ciosek, M. (2003), *Człowiek w obliczu izolacji więziennej*, Gdańsk: Wydawnictwo Archidiecezji Gdańskiej.
- Dyduch, A., Grzywa, A. (2009), Stygmatyzacja i czynniki ją warunkujące na przykładzie stygmatyzacji związanej z chorobą psychiczną, *Polski Mercuriusz Lekarski*, 153.
- Hołyst, B. (2009), *Socjologia kryminalistyczna*, t. 1, Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis.
- Rzeczpospolita (2015), *Resocjalizacja a relacje rodzinne*, <http://www.rp.pl/artykul/1203480-Resocjalizacja-a-relacje-rodzinne-skazanych.html#ap-1> (dostęp: 2.04.2017).
- Rodzina Razem (2023), <https://probacja.org/rodzina-razem/> (dostęp: 10.08.2023).
- Kodeks karny wykonawczy, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-wykonawczy-16798687/art-105>
- NIK (2023), <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/pomoc-spoeczna-dla-bylych-osadzonych.html> (dostęp: 10.05.2023).
- RPO (Rzecznik Praw Obywatelskich) (2015), <https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Ulotka%20pomoc%20postpenitencjarna%202015.pdf> (dostęp: 30.09.2017).
- Kantowicz, E. (2006), Społeczne włączanie i integracja — wyzwaniem dla pedagogów i pracowników socjalnych. W: K. Białobrzeska, S. Kawula (red.), *Wykluczenie i marginalizacja społeczna. Wokół problemów diagnostycznych i reintegracji psychospołecznej*, Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit”.

- Kieszkowska, A. (2009), Metodyka pracy ze skazanym, *Probacja*, nr 2, za: Bałandynowicz A. (1996), *Probacja – wychowanie do wolności*, Warszawa–Grodzisk Mazowiecki: Wydawnictwo Primum.
- Porąbaniec, M. (2011), Działania pracowników socjalnych podejmowane na rzecz zapobiegania zjawisku wykluczenia społecznego dzieci i młodzieży z rodzin dysfunkcyjnych, *Pedagogika Rodziny*, nr 1.
- Przetacznik-Gierowska, M., Włodarski, Z. (2002), *Psychologia wychowawcza*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, za: Jankowska, M. (2015), Wychowanie jako system wzajemnych oddziaływań rodziców i dzieci, *Kwartalnik Naukowy*, nr 1.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 września 2015 r. w sprawie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, Dz.U. z 2015 r., poz. 1544.
- Śledzianowski, J. (1997), Dysfunkcjonalność rodziny przyczyną bezdomności, *Bratek*, nr 6.